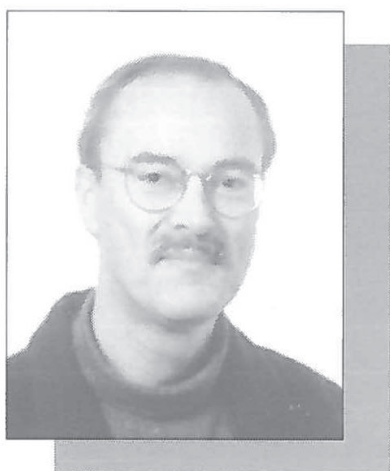

Fra oversættelse til tekstformidling

Bent Preisler

Dr.phil. i engelsk sprogvidenskab.
Professor i engelsk sprog og samfund ved Roskilde
Universitetscenter.

Skriftlig oversættelse anses stadig på mange fremmedsprogfag som den vigtigste disciplin til øvelse og testning af danske studerendes skriftlige sprogfærdighed. Men allerede for snart 10 år siden prøvede man på Engelsk Institut, Aarhus Universitet, at gå nye veje ved at ændre prøven i skriftlig sprogfærdighed på grunduddannelsen til en prøve i *text transformation* (se artikler af Larsen, og Arndt og Ryan, i Caudery 1991).

Som medarbejder ved instituttet indtil sommeren 1992 var jeg med til at indføre *text transformation*. Nu har principperne for denne prøveform / undervisning i nogen tid været under indførelse i engelskuddannelsen på Roskilde Universitetscenter. På denne baggrund skal jeg give en kort redegørelse for dem her.

Oversættelse i traditionel forstand er en nyttig øvelse i håndtering af de typiske grammatiske og ordforrådsmæssige problemer, der opstår, når kilde-sprog og målsprog sammenlignes „ordret“. Men set i forhold til undervisningens overordnede mål, at forbedre de studerendes skriftlige sprogfærdighed, har den sine begrænsninger.

Den tvinger fremmedsprogsleven til at filtrere målsproget gennem kilde-sprogets kategorier og strukturer. Her-ved forhindrer den overvejelser på tekstniveauet, dvs. oversættelsens informationsstruktur repræsenterer kilde-sprogets og ikke målsprogets tekstlige muligheder. Og den fremtvinger fejl, som kun skyldes, at den studerende er for fikseret på kildetekstens ordlyd.

Dens vigtigste begrænsning er, at den ikke lærer fremmedsprogsleven at *kommunikere*. Læreren har valgt teksten, fordi den vil kunne fremprovokere nogle typiske sprogfejl, som man så får anledning til at gennemgå. Den er ikke valgt, fordi dens indhold skal *formidles* til en ny modtagergruppe i en fremmed kultur.

Ofte er der tale om tekster, som ingen ville kunne se noget formål med at oversætte uden for undervisningen. Sådanne tekster bidrager derfor ikke til at udvikle sprogsituationsfornemmelse. Nogle hævder, at sprogsituationsfornemmelse er noget, der aktiveres automatisk, når sproget bruges i „det virkelige liv“. Men man behøver blot at læse nogle få helt banale hverdagsoversættelser (brochurer o.lign.) for at overbevise sig om, at dette ikke er sandt.

Evnen til at formidle, dvs. til at sætte sig i modtagerens sted og skrive på modtagerens præmisser, kommer ikke automatisk, men skal læres - tilmed i forbindelse med indlæringen af hvert enkelt sprog, for „modtagerens præmisser“ er i høj grad sprog- og kulturspecifikke. Hovedparten af de tekster, fremmedsprogsleven skal producere, bør derfor repræsentere en formidlingsopgave.

Enhver rigtig tekst fremstår af en konkret kulturbestemt situation. Den har et formål, og en afsender og en modtager, som begge er part i situationen i en eller anden egenskab, med hver sin baggrund og med et bestemt forhold til hinanden. Jo mere realistisk disse faktorer defineres på forhånd, jo større chan-

cer har fremmedsprogsleven for at lære at producere en formidlingsmæssigt effektiv tekst.

Følgende vejledning fra Århus Kommune, som tidligere er blevet givet som formidlingsopgave på Aarhus Universitet, hvor de studerende skulle „oversætte“ den til brug for udenlandske turister, er et godt eksempel på en banal dansk brugstekst, som hverken på ordplan, i sin struktur eller i indholdets detaljer egner sig til ordret oversættelse, men som kan formidles under hensyntagen til målsprogets egne resourcer og kulturelle forudsætninger:

Færdsel

Når du færdes i naturen, bør du bl.a. tænke på flg.:

- *I Århus Kommunes skove må man færdes på og uden for veje og stier hele døgnet, men hunde skal føres i snor.*
- *I private skove over 5 ha må man kun færdes ad veje, der kan bruges til traktorkørsel og kun i dagtimerne. Hunde skal føres i snor.*
- *Ved strand og kyst er færdsel til fods og kortvarigt ophold og badning tilladt, men i tiden 1. april - 1. september må løse hunde ikke medtages.*
- *Færdsel på enge, der dele af året anvendes til græsning, er ikke tilladt, ligesom andre landbrugsarealer heller ikke er offentligt tilgængelige.*
- *Ridning må kun foregå ad stier, hvor det er tilladt.*
- *Undlad at beskadige planter og træer, grav ikke sjældne planter op.*

Sammenlign denne tekst med en engelsk version, som bygger på de sprog-

lige, tekstlige og kulturelle valgmuligheder, som målsproget selv frembyder, foruden at tage højde for generelt formidlingsmæssige aspekter i gengivelsen af en dansk kancelliagtig tekst for et engelsksproget turistpublikum:

How to enjoy our recreational areas

Visiting the recreational areas in and around Aarhus, you should keep the following simple rules in mind:

- *The public woods are open 24 hours a day. You do not have to keep to the paths.*
- *Private woods of more than 5 hectares (12.5 acres) are open to the public during the daytime, but you have to keep to the tractor roads.*
- *You are welcome to take a walk along the coast or picnic on the beach.*
- *Agricultural areas, including land used for grazing, are not open to the public.*
- *Horseback-riding is allowed only on paths where this is explicitly indicated by signs.*
- *Avoid damaging plants and trees, and do not dig up rare plants.*
- *Dogs must be kept on a lead at all times, though on the beach only from April 1. to September 1.*

I sprogundervisningen i engelsk på RUC har vi prøvet at anvende formidlingsprincippet som en totrinsraket. På det sprogligt orienterede basiskursus i engelsk sidder der mange udenlandske studerende, for hvem oversættelse til og fra dansk ikke er relevant. Her koncentrerer vi i stedet det skriftlige arbejde omkring „transformation“ af én engelsk tekst(type) til en anden engelsk tekst(type).

F.eks. skal et personligt brev gøres til forretningsbrev (specifik modtager); en artikel i et formiddagsblad skal gøres til en notits i en „seriøs“ avis (mindre specifik modtager); informationerne i en serie avisartikler om samme emne skal inkorporeres i en vejledningsskrivelse fra myndighederne til borgerne (en bred offentlighed), osv. Undervejs lærer de studerende at selekttere og strukturere information efter den nye situations krav, at skelne mellem formel og uformel stil, og mellem oplysende, meningsdannende og opfordrende sprogbrug.

Andet trin ligger på overbygningsuddannelsen, hvor den traditionelle oversættelsesdisciplin er blevet til „tekstformidling dansk-engelsk og engelsk-dansk.“ Der er i princippet ingen forskel på dette og formidling engelsk-engelsk: en tekst skal omformes fra én situation til en anden; blot repræsenterer den ny situation og modtager et andet sprog og en anden kultur.

Situation og modtager kan være defineret forskelligt for kilde- og måltekst ud over forskel i nationalitet. Opgaverne er dog overvejende af en type, som ikke kræver voldsomme ændringer i kildetekstens indhold og struktur. Dette skyldes bl.a., at der ikke er tid til retning og gennemgang af meget individuelle tekstforslag.

Der kræves dog typisk stilistiske og andre ændringer betinget af tekstens nye funktion, udeladelse af irrelevant materiale, og tilføjelser uden hvilke teksten ikke ville kunne forstås i den ny kulturelle kontekst.

Opgaven dansk-engelsk kunne være en dansk avisartikel om EU-kommisær Ritt Bjerregaard, som skulle gøres til en artikel i en engelsk avis, relevant for britiske læsere; eller (den anden vej) en engelsk litterær kritik af et Shakespeare-skuespil, som skulle gøres tilgængelig for et dansk teaterpublikum i form af et program for en dansk opførelse af stykket, osv.

Opgaven er med andre ord realistisk i forhold til den *type* opgaver, som alle professionelle tekstformidlere („oversættere“, informationsmedarbejdere, journalister, korrespondenter osv.) forventes at kunne løse. Derimod betragtes formidling af skønlitterære tekster som en kunstnerisk betonet aktivitet, der ligger uden for undervisningens målsætning.

Målteksten repræsenterer typisk avisartikler af forskellig art eller artikler i blade med en snævrere modtagergruppe; artikler til skolebøger, turistbrochurer, leksika; breve til en arbejdsgiver, en vens forældre, læserbreve; vejledninger og regulativer, herunder myndigheders henvendelser til offentligheden, forbrugerne, pensionisterne, osv.

Arbejdet med tekstniveauet i formidlingsøjemed betyder ikke, at det sproglige niveau forsømmes. Tværtimod er sproglig korrekthed en forudsætning for god formidling, idet teksten mister kommunikativ effektivitet i takt med omfanget af sproglige fejl. Hertil kommer, at en lang række fejltyper, såvel som manglende sammenhæng i teksten, bedst lader sig forklare med udgangspunkt i tekstens formål og modtagerens forudsætninger.

Reglen om at oversætte „så ordret som muligt, så frit som nødvendigt“ gælder stadig, men kriterierne for det „mulige“ og det „nødvendige“ er ikke kun rent sproglige, men inddrager også det situationelle og kulturelle. Herved kommer opgaven tættere på de virkelige krav, som den studerende senere vil blive stillet overfor i sit virke som intersproglig (og dermed interkulturel) formidler af tekster.

Litteratur

Caudery, Tim (ed.): *New Thinking in TEFL*, Aarhus University Press (Dolphin No. 21), 1991. S. 43-78.

Helle Lykke Nielsen: Arabisk i Odense Litteraturliste fortsat fra side 23

Nielsen, Helle Lykke: *Kommunikativ kompetens og fjerne fremmedsprog. En teoretisk model til opbygning og evaluering af kommunikativ undervisning i arabisk*. Odense: Odense Universitet 1992. (Ph.d. afhandling)
Nielsen, Helle Lykke: „Yale is not Berlitz“ - om forskningsbaseret undervisning i kommunika-

tivt arabisk. i: R. Bülow-Møller, A. Holmen & K. Risager: *Sprogundervisning i de højere uddannelser*. Roskilde: ADLA, Roskilde Universitetscenter 1995a. p. 11 - 22.
Nielsen, Helle Lykke: Arabisk - et eller flere sprog? i: T. R. Rasmussen (red.): *Mellemøst-håndbogen*. Århus: Systime, 1995b p. 29 - 31.